

TÜRK DÜĞÜN GELENEĞİ İÇİNDE KARAKEÇİLİ TÜRK DÜĞÜNÜNÜN RİTÜEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Dr. Gülin ÖĞÜT EKER

Millet olarak maddî mânevî her türlü problemin çözümlenebilmesinde; millî felsefenin müspet yönde gelişmesinde; sosyal bir varlık olan insanı, dolayısıyla toplumu ayakta tutan değer yargılarının gelecek nesillere aktarılmasında, mânevî anlamda birlik ve bütünlüğü sağlayan düğünler, tartışılmaz bir öneme sâhiptir. Dinî, millî, hukukî ve kültürel değerlerle, mahremiyete dayalı sorumluluk duygusuna, sosyal hayâtın özelliklerine göre biçim ve içerik kazanarak gelişen âile yapısı, evlenme ile teşkil edilir. İnsanın yaradılışında var olan karşı cinsle fizyolojik ve psikolojik bütünlük sağlama, çocuk sâhibi olma isteği, sosyal, kültürel ve ekonomik bir birliktelik olan evlilik kurumunun doğmasına sebep olmuştur. İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sâhip oldukları mirâsın bilincine vardırıarak, gelenek göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran; eğlendiren; mutluluk veren fonksiyonları ile **'düğün'**, Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir.

Toplumların geçmişleri, ekonomik durumları, yaşayış şekilleri, sosyal normları diye adlandırabileceğimiz kültürel yapıları, evlenme biçimlerini belirler. Her toplum, kendi kültür yapısına uygun evlenme şeklini seçerken, farklı ve aykırı olan unsurlardan kaçınmaya

çalışır. Toplumun kendine özgü nitelikleriyle, düğünlerde kullanılan âdet ve uygulamalar, aslında, toplumdaki düzeni, paylaşmayı, berâber olmayı sağlayan son derece önemli kilit noktalarıdır. Böyle bir disiplin ve düzen bütünlüğüne sâhip olan düğün, resmî yaptırım gücüne dayanmadan gönüllü ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen en güzel ve kuvvetli sosyal dayanışma örneğini teşkil eder.

Karakeçili Aşiretini esas aldığımız çalışmamızın saha araştırmasını, Kırıkale'nin Karakeçili ilçesinde gerçekleştirdik. Karakeçili Aşiretinin mensubu bulunduğu Kayılar, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesinde en önemli rolü üstlenmiş Oğuz boylarından biridir. XVI. yüzyıla dâir Anadolu'daki yer adları bunu açıkça göstermektedir (Sümer 1989: 6). Oğuzlar'ın (Bozoklu kolundan) Kayı boyuna mensup olan ve birçok oymaklara ayrılmış bulunan Karakeçili topluluğu ise, Ertuğrul Bey ile birlikte Anadolu'ya gelmiş bir Türk aşiretidir. Hoca Sâdeddin Efendi, Karamânî Mehmet Paşa vb. Osmanlı târihçilerinin belirttiğine göre, 1049'dan itibaren Ertuğrul Gâzi'nin atalarıyla berâber Orta Asya'dan Horasan'a oradan da Anadolu'ya gelen Karakeçili toplulukları, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamıştır (Ülkütaşır 1955: 453; Çay 1989: 9).

Osmanlı Devleti'ni kuran hânedâna mensup Kayı Oğuz boyu içinde yer alan Karakeçili Türkmen grupları, yüksek millî şuura sâhiptir. Sultan II. Abdülha-

mit'in, Ermeni, İran ve Çarlık Rusya'sının tehditlerine karşı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya korumak üzere kurdurduğu Hamidiye Alayları'na Siverek Karakeçililerini de dâhil etmesi; Söğüt ve çevresindeki Karakeçili gençlerden meydana getirdiği alaya 'Ertuğrul Alayı' adını vermesi, devletin Karakeçili gruplarına duyduğu güvenin göstergesidir. Sâhip oldukları millî şuur, Karakeçililerin, devletin iskân politikası çerçevesinde Anadolu'nun belirli merkezlerine yerleştirilmelerine sebep olmuştur. Özellikle, Keçilü Cemaatleri, başta Karakeçililer olmak üzere Sarıkeçili, Kızılkeçili, Akkeçili, Teke Türkmenleri, Karamanlu gibi adlar altında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde varlıklarını hâlâ devam ettirmektedirler (Eröz 1973: 19). Keçilü cemaatlerinden Karakeçili topluluklarına, Kırıkkale-Karakeçili, Ankara-Beypazarı, Eskişehir, Eskişehir-Sivrihisar, Sultanözü, Sivas, Kırşehir, Muğla, Antalya, Bilecik, Balıkesir, Kütahya, Bursa, Urfa, Urfa-Siverek, Urfa-Suruç, Bingöl-Simsor, Denizli, Çorum, Uşak, İçel ve Samsun gibi Anadolu'nun birçok yöresinde rastlamak mümkündür (Çay 1989: 7-9).

Her türlü dış etkiye karşı gelenek göreneklerini korumaya çalışan, mânevî değerlerine sâhip çıkmayı bir görev adeden Karakeçililer, her sene Söğüt'te düzenlenen, ve gelenek hâlini alan "Ertuğrul Gâzi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri"nde bir araya gelir. Âdeta, bir "Yörük Bayramı" olan bu şenliklere mahallî kıyâfetleri ile katılan Karakeçililer, cirit, pehlivan güreşi, kına gecesi, halk oyunları gibi çeşitli gösterileri icrâ ederek geleneklerin yaşatılmasına katkıda bulunurlar. Otuz kırk yıl önce göçebeliği bırakarak, yerleşik ziraat kültürüne geçen Karakeçililer, günümüzde, çadırı da terkederek, köylerde yaptıkları evlerde oturmaktadırlar;

ancak, yaz aylarında yaylara çıkarak çadırla berâber göçebe hayat tarzını yaşatmaktadırlar (Eröz 1973: 29).

Karakeçili Aşiretinde gerçekleştirilen evlenme töreninin, kız ve erkeğin bu arzularını göstermelerinden düğün sonrasına kadar devâm eden her safhası, ana yapısı aynı olmakla birlikte, bölge-lerimizin kültürel özelliklerine göre, farklı âdet ve uygulamalarla ifâde edilmektedir. Gerçekleşme biçimlerinde çeşitli farklılıklar olsa da, evlilik, kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek ve kurallar bütünüdür. Düğün olgusunun, farklı coğrafyalarda, insanları bir araya getirerek eğlendirme, gelenekleri canlandırma, eğitime gibi nihâî amaca hizmet etmesi, kültürel ve sosyolojik anlamdaki önemini ortaya koymaktadır.

Toplumun geleceğinin en önemli ve belirleyici yapı taşlarından biri olan âile kurumunun meydana gelmesindeki ilk basamak kabul edilen **evlilik**, kız ve oğlanın evlenme isteklerini belirtmelerinden gerdek sonrasına kadar devam eden her safhasında, Göstergebilimin renkli ve çeşitli örnekleriyle zengin bir tablo hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Sembollerle anlam gönderme esâsına dayanan **Göstergebilim**, sâhip olduğu tanımdan farklı bir mânâyı işâret eden '**gösterge**' ile onların birbirleriyle ilişkilerini belirleyen '**kod**'lar aracılığıyla kurulan bir iletişim sistemidir. İnsanlar arasındaki sözsüz iletişim temeline dayanan 'göstergebilim', grupların düşünce, yargı ve inançlarının sembollerle dile getirilmesine yardımcı olur.

İletişimin, dolayısıyla 'göstergebilim'in de aslî unsuru olan 'mesaj' duygu, düşünce, tavır ve tutumlarla örülür. Toplumda, birbiriyle etkileşimde bulunan birçok sosyal sistem vardır. Bu sosyal sistemler içinde en temel olanı, toplu-

mun düşünce, değer yargı ve inançları bütünü olarak tanımlanan kültür sistemidir (Yumlu 1990: 27). Bütün sistemlerin merkezinde yer alan kültür, bilgiye dayanan, kuramsal ve açıklayıcı bir rol üstlenir. Aynı zamanda da tüm temel yönelmeleri ve alt sistemleri birleştirir.

Göstergebilim açısından toplum, iletişimin hem kodlayan (iletken-kaynak) hem de kodu açan ve yorumlayan (iletken-hedef alıcı) unsuru olarak görev yapar. Toplum, dünyadaki diğer toplumlarla ilişkilerin devam etmesi ve toplumun yeni üyelerine kültürün aktarılması için mesajlar kodlar. Duygularımızı, düşüncelerimizi çok uzak mekânlara ulaştırma gücüne sâhip olan iletişim, toplumsal haberleşme içinde büyük bir sorumluluğa sâhiptir (Cereci 1997: 23).

Bu bilimin temel taşı görevinde bulunan göstergenin sâhip olduğu özelliklerin asıl gâyesi, **'anlamlandırma'**yı sağlamak; yâni, aynı kültür üyelerine, işaret edilen, yüklenilen ortak anlamı ifâde edebilmektir. Göstergeler, ortak kültür geleneğinde yaşayan insanlar tarafından üretilir. Bu sebeple, herhangi bir gösterilenin göndermede bulunduğu kavram, sistemde birbirleriyle ilişki içinde bulunan göstergeler tarafından belirlenir. Göstergebilimin aslî unsuru olan göstergenin, üç fonksiyonu bulunmaktadır.¹

Birinci aşamasında gösterge, **'fizikî benzerlik'** özelliğine sâhip olabilir; yâni, ses, şekil vb. nitelikleriyle işaret ettiği kavrama, nesneye benzeyebilir. Züriyet amacıyla, gelinin kucağına veya yatağına çocuk konması; isteme olayının olumlu sonucunu göstermek için, kız evinin oğlan evine 'kadınlık' organını temsil eden **'damak'**; oğlan evinin de 'erkeklik' organını temsil eden **'koç boynuzu'** motifli çorapları vermesi, göstergenin fizikî benzerlik örnekleridir.

Gösterge ikinci aşamada, **'belirti'** özelliğini bünyesinde barındırır; bağlantı kurduğu nesneyle birebir fizikî benzerlikten çok, çağrıştırmaya, hatırlatma özelliğine sâhiptir. 'Ağız tadı' için şeker, bereket için buğday ve türevlerinin kullanılması; delikanlının evlenme arzusu- nu göstermek için, erkeklik simgesi olan sakalı kullanarak sık sık sakal traş olması, sesini kalınlaştırarak konuşması; kız babasının olumsuz cevap vermesine engel olmak için ocakta deri parçası yakılması, büzüşen derinin, babanın ağzını da kapayacağına işaret etmesi; gerdek gecesi kullanılan 'çarşaftaki kanın, bekâreti sembolize etmesi kullanılan göstergelerin belirtisel özelliğidir.

Göstergenin sâhip olduğu üçüncü özellik, **'sebepsiz'** bir bağlantı kurabilmedir. Göstergenin, çağrıştırdığı nesne ile yüklediği anlam arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Gösteren ile gösterilen arasındaki benzerlik, hitap ettiği insanlar tarafından yaygın kabul olarak kullanılmasından ileri gelmektedir. Düğün bayrağına soğan asılması, evlenme isteğini göstermek isteyen delikanlının tesbih sallaması sebepsiz bağlantı örneklerinden sayılabilir.

'Anlam üretme' esâsına dayanan göstergeler, toplumsal etkileşimin temel ilkelerinden olan **'özdeşleşme'** ve **'benimseme'** kurallarıyla da (İnceoğlu 1993: 30) uyum gösterir. **'Özdeşleşme'** nin 'egoyu tatmin eden tutumların onaylanması' ve **'benimseme'** nin 'değerlerin, kişinin değerleriyle aynı yönde olduğu zaman kabullenilmesi' mantığı, göstergenin toplumdaki ortak değer yargılarını sembolize etmesini sağlar. Bir insanın belirli bir alanda harekete geçmesi, o konunun kültürel açıdan kabul edilebilirliğine bağlıdır. Göstergelerde saklı olan, bütünü bulmaya yönelik mesajlar içeren

kodlar, bu kabul edilebilirliğin anahtarıdır. Yoğun anlam yüklü mesajlar içeren semboller, yaşanan toplumun ortak değerlerini yansıtır. Mesajların taşıdığı anlamlar, karşılıklı ilişkiler vâsıtâsıyla kazanıldığı için, toplumsal anlamda ortak değerleri yansıtır. Düşüncelerin davranışlarla ifâde edilmesi, o toplumun örf, âdet, gelenek olarak adlandırdığımız kültürünün görüntüsüdür.

Görüntü ve ifâdeleri algılama, fizyolojik anlamının yanında, “duyuların merkezî sinir sistemine elektro-kimyasal yolla ilettikleri enerjilerin yapısal biçimde anlamlandırılma sürecidir” (İnceoğlu 1993: 45). Bu anlamlandırma, merkezî sinir sisteminde daha önceden depolanmış bilgilerle yeni bilgileri berâber değerlendirir. “Bir başka deyişle, duyuların algıya dönüşmesi; yâni, merkezî sinir sistemine gelen mesajların, kendilerine özgü geçmişleri, gelecekleri, değişimleri ile ilişkilerimizde anlam taşıyan varlıklar, aynı sürecin farklı yönleridir” (İnceoğlu 1993: 46).

Algılamayla ilgili önceden var olan tecrübelerimiz, sonraki algılamaların daha kısa sürede kabullenilmesini sağlar. İnsanın duygu ve düşüncelerinin harekette geçmesi, yaşadığı toplumda duyduğu ihtiyaçlarla paralellik arz eder. Semboller aracılığıyla bilince yansıyan anlamlar, kültürlere göre farklılıklar gösterir. Aynı târihî geçmişi ve değerleri paylaşmak, olayları berâber yaşamak, âit olunan toplumun kültürel öğelerini belirler.

Evlenme töreninin hemen her safhasında kullanılan, insan yaratıcılığının, tasarım gücünün ve anlam yükleme yeteneğinin göstergesi olan semboller, her toplumda geçerli olan davranış ve tutumları oluşturarak, olaylara o topluma özgü olma vasfı kazandırır. Evlenmek isteyen delikanlının sürekli, ayna

karşısında traş olması, sinirli, huzursuz bir tavır takınması, çamaşırlarının yıkanmamasından yakınması; evlenmek isteyen genç kızın, bulaşıkları birbirine çarparcasına sert yıkaması, dama çıkıp kedi sesini taklit etmesi, kardeşleriyle ağız dalaşına girmesi; akrabâlık bağlarının kuvvetlenmesi için kız evinden getirilen tuz ve külün erkek evindeki tuz ve küle karıştırılması; kız istemeye gidildiğini anlatmak için soy sürmeyi sembolize eden ocaktaki ateşin karıştırılması; kız evinin olumlu / olumsuz cevabını ifâde eden gözlemenin alınması; gelinin munis, iyi huylu olması için, arabadan inmeden ayağının altına koyun postu serilmesi, baba ocağından umudunu keserek yeni evini benimsemesi için, kendi evinden getirdiği bardağı kırması, gelinin temiz, tertipli bir ev kadını olması için, yeni evinde altına süpürge konmuş yastığın üzerine oturtulması gibi sayısız işlem, sözsüz iletişimi ifâde eden sembolik hareketlerdir.

“Bir örnek üzerine kalıplaşmış davranışlar ve töreler bütünü” (Günay 1995: 2), “Yazıya geçmemiş, hiç değişmeyen ifâdelerin ve belirli şekildeki hareketlerin, kesin sınırlarla oyuncular tarafından ortaya konulması” ([Rappaport], Bauman 1992: 249) olarak tanımlanan ritüel, diğer bir tâbirle, ‘sosyal uzlaşmanın’ sahnede sergilenme şeklidir. Ritüelin en önemli özelliği olan değişmezlik, onun kutsiyetinden gelmektedir. Kutsiyet, düşününbilme özelliğinden ziyâde, ritüelin belli mantığının bir mâhiyeti olarak iletişim şartlarında anlaşılmalıdır ([Rappaport], Bauman 1992: 255). Yapılması zorunlu görülen bu kudsiyet, ritüelin tartışılmadan imâ yoluyla anlaşılmasına sebep olur. İnsanoğlunun her zaman ihtiyaç duyduğu ve duyacağı kültür unsurları olan ritüeller, Durkheim’e göre “Toplu

yapılan gösterilerdir; katılanları canlandırır, kışkırtır, korur, yeniden şekillendirir. Törenlerin nitelikleri, amaçları ne olursa olsun, hepsinde fertleri biraraya getirmek, aralarındaki bağları yoğunlaştırmak, yakınlaştırmak, daha samimi olmalarını sağlayarak toplum şuuruna ulaştırmak gibi nitelikler müşterektir. Fertler, birlik içinde toplumdaki yerlerini ve toplumla ilişkili duygularını ritüellerle yenilemiş olur” (Günay 1995: 2).

Bu derece kesin özelliklere sâhip olan ritlere, Karakeçili’de olduğu gibi, Anadolu’nun hemen her bölgesindeki düğünlerde rastlamaktayız. Hâyâtın en önemli geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, insanın, kendine ve çevresindekiyle duyduğu saygıyı, sevgiyi paylaşmanın güzel, renkli ve zengin örneklerini taşıyan alanıdır. Evlenme olayının hemen her safhasında karşımıza çıkan, Türk toplumunun ortak kabulleri olan ritüeller, bu paylaşmanın en çarpıcı örnekleridir. **‘Gösterme, koruma, temizleme, bereket getirme, saadet temin etme, kırma, zürriyet, sakınma, birleştirme, ayrılma, üzüntü, hediye’** gibi pek çok gruba ayırabileceğimiz ritler, aslında, evlenme olayının nihâi amacını yansıtan unsurlardır. Yapılış amaçlarına göre çeşitli gruplara ayırdığımız bu ritlerin birçoğu, eski Türk inanç sistemindeki Budist ve Şamanist unsurlarla ilgilidir:

Gelinin oğlan evine girerken eşîge basmadan atlayarak veya modern uygulamalarda kocasının kucağında girmesi; eşîge ve ocağa yağ sürülmesi, Budist inanç düşüncesinde yer alan ‘cinlerin eşîge basarak eve girmeleri; ocakları mekân edinmeleri, eşîge basan kişinin, cinlerin etkisine gireceği’ inanç temeline dayanmaktadır. **Cinler**, kanı ve karanlığı seven, insana kuvvet, enerji, dinçlik verdiği için tuzdan; tadı, kokusu ve dinî

özelliği dolayısıyla kınadan; sağlamlığı ve gücü sebebiyle demirden, çelikten, katrandan, barut kokusundan nefret eden, tüfek gürültüsünden korkan ve bütün bunlarla kıyaslanamayacak derecede Kur’an-ı Kerim’den, mukaddes kelimelerden kaçan mahlûklardır. (Westermarck 1938: 7-9).

Budist inançtaki cin ile Şamanist inançtaki ruhların en çok ilgilendikleri hususlar, yeni evlenenler, lohusalar ve yeni doğan çocuklar gibi, yeniden oluşmayı, başlangıcı, tâzeliği ifade eden şahıslardır. Genç evlilerin, yeni bir hayâta başlamalarının yanında, evlilikle gelen cinsel birlikteliğin kirliliği ve şehveti berâberinde getirmesi, odak noktası olmalarına sebep olmuştur.

Eski Türk inanç sisteminde, ‘nur ve ziyâ âleminin büyük Tanrısı “Han Ülgen” (Kayra Han)’dir; karanlık âleminde ise, “Erlık Han” denilen **‘kara iye/ruh’** bulunur. Ülgen, kendisine kurban verilmeyen de müşfik ve hâmi olabilen bir ilâhtır. Kurban vermenin zorunlu olduğu tek konu, evliliğindir. Evlenen delikanlı, atı kurban olarak vermek mecbûriyetindedir. Erlık ise, her vesileyle kurban isteyen, verilmediğinde, insanlara her türlü kötülüğü yapabilen, musallat olduğu âlemlere felâket ve ölüm getirebilen ‘kara iye’dir. Kurban etmek için herhangi bir çeşit hayvan bulunamadığı taktirde, ‘rakı ve şarap’ ile de Erlık’i kandırmak mümkündür. Şamanist inanç sisteminde, mutlak hâkim olan Ülgen’in yanında, **‘Yardımcı, Koruyucu ve Kara İyeler ile Gök, Yer, Ev İyeleri’** bulunmaktadır. Yardımcı iyeler olan *‘Yayıık, Suyula, Karlık ve Utkuçı’*; koruyucu iyeler olan *‘Umay, Ak Ana/Ak Ene, Ana Maygıl’*; Kara iyeler olan *‘Erlık, Albastı’*; Gök iyeleri olan *‘Gök, Güneş, Ay ve Yıldızlar’*; Yer iyeleri olan *‘Dağ, Kaya-Taş, Yer, Su,*

Ağaç/Orman/Bitki; Ev iyeleri olan *‘Ev, Ocak, Od/Ateş, Ağıl/Ahır’*, bu inanç sistemindeki diğer önemli unsurlardır. Şamanizmdeki ruhlar ile insanlar arasında aracılık yapan, büyücülük, şairlik, müzisyenlik, oyunculuk gibi vasıflara sâhip olan *‘Şaman/Kam/Ozan’*, dinî otoriteyi temsil eden bir şahsiyettir. Bu inanç sistemini yaşama biçimi olarak benimseyen insanlarda var olan, ‘iyilik ve kötülüklerin, bu iyelerden kaynaklandığı’ düşüncesi, **‘kurban’** ve **‘saçı’**larla onları memnun etme, kızdırmama şeklinde tezâhür eder. Çeşitli âyinlerde sunulan kurban ve saçılarla yetinerek kendilerine zarar vermeyeceği inancı, insanları, her vesileyle saçı saçmaya ve kurban kesmeye yöneltmiştir (Eberhard 1942: 80; Ercilâsun 1985: 54-55; İnan 1976: 15-26; Kalafat 1989: 8-35; Kafesoğlu 1987: 90-91; Ögel 1971: 59-71).

Saçı saçma, yabancı soya mensup olan bir kızı, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul görmesi için yapılan bir kurban âyininin kalıntısıdır. Avcılık döneminde avın karnı, yağı ve eti; çobanlık döneminde süt, kımız ve hayvanların yağı; çiftçilik döneminde darı, buğday, muhtelif meyvalar saçı olarak kullanılmıştır (İnan 1986 : 167).

Orta Asya Türkleri arasında, ruhları memnun etmek için, gelinin, atın yele ve kuyruğuna kımız saçma ritüeli, günümüzde, gelin ve dâmadın başından bereket, bolluk simgesi olarak un, buğday, şeker, para, çerez saçma şeklini almıştır. Şamanist inanç sisteminde saçı, kız kaçırma olayında da kullanılır. Yakutlardaki kız kaçırma hâdisesinde, gençler atlarıyla meydanda toplanır. Şaman, kımız dolu bir tulumla atların yanına gelir ve bir avuç kımız alıp hayvanların çevresine saçı saçar. Kırk kötü ruhun adını

söyleyerek gençleri bu kötü ruhlardan koruması için, Tanrıya duâ eder. Âyinden sonra gençler atlarına binerek kaçırılacak kızın kabilesine doğru yola çıkarlar (İnan 1986: 166).

Eski Türk inanç sistemine göre, kötü ruhlar, ışıktan korkar, karanlığı severler. **‘Ateş’**, insanı kötü ruhlardan koruyan, uzaklaştıran; hattâ, onları yakan, temizleyen bir kültürdür. Kazak ve Kırgızlarda gelin, kayın babanın evindeki ateşe yağ atıp, secde eder. Başkurtlarda da var olan bu âdet, daha sonra ateşe tapmak dinen yasak olduğundan, din adamları tarafından kaldırılmıştır (İnan 1986: 166).

Bunun yanında, eski Türk hayatında önemli fonksiyonları olan **‘yer-su kültü’** (Tekin 1988: 10), Türklerin İslâmiyet’i kabul etmelerinden sonra da uzun bir süre etkisini sürdürmüştür. Başkurtlarda, âileye yeni gelin katıldığında uygulanan **‘hu köründürü’ su gösterme** merâsimine göre, gerdek gecesinde sabâhında, köyün kadın ve kızları toplanarak gelini yakınlardaki kayın babalarının su içtikleri ırmak veya göle götürürler. İhtiyar bir kadın, gelini suya, suyu geline gösterdikten sonra *“ataylardan kalgan hu, ineylerden kalgan hu”* (babalardan kalan su, analardan kalan su) diyerek çeşitli sözler söyler ve gelinin süslerinden gümüş paralarla saçı saçar (İnan 1987 :492).

Saçı saçma, ateşe yağ atma dışında kocasına veya onun soyuna mensup erkeklerle adları ile hitap etmeme, belirli bir süre kayın vâlîde ve kayın pederle konuşmama gibi ruhlara saygı, korku, çekinme gibi sebeplere dayanan, kökeni Eski Türk inancına dayanan pek çok âdet, Türklerin İslâmiyet’i benimsemelerinden sonra, yeni inanç sistemlerine ve hayat tarzlarına göre farklı fonksiyon ve

amaçlar üstlenerek bugün de hâlâ varlığını sürdürmektedir. İnanç sistemleri ve bunlara bağlı olan uygulamaların insan hayatı üzerindeki tartışılmaz etkisi, bütün dünyâ milletleri için söz konusudur. Târih boyunca, farklı din ve kültürle etkileşim içinde bulunan Türkler de, bu târihî süreç içinde, eski inanç sistemlerini İslâmî düşünce tarzıyla birleştirerek yeni bir sentez ortaya çıkarmışlardır. Bugün, evlenme geleneğinin hemen her safhasında kullanılan bu ritüeller, Budist ve Şamanist inançtan kaynaklanmakla beraber, Türk insanının İslâmî düşünceyle ona yüklediği yeni anlamları ifâde etmektedir.

Budist inançtaki cinlerden, Şamanizmde var olan kötü ruhlardan korunma; ruhların sunulan maddelerle yetinecek kişiye zarar vermesine önleme; çeşitli sesler çıkararak ruhların korkmasını ve kaçmasını sağlama; temizlik ile onlardan ve gelecek kötülüklerden arınma; çeşitli duâ ve sembollerle ruhların onlara zarar veremeyeceğine inanma gibi temellere dayanan; ancak, zamanla toplumun inanç sisteminde, gelenek göreneklerinde, değer yargılarında değişip şekillenerek biçimlenen bu ritler, yapıma amaçlarıyla paralellik taşıyan unsurları içermektedir. 'Ağız tadı' olarak tâbir edilen âiledeki huzur ve sükûnetin korunması için, evlenme olayının her safhasında şeker ve türevlerinin kullanılıp acıya yer verilmemesi; korku unsuru olarak sesi, kuvveti ifâde eden yumruk ve silâhın kullanılması; bolluk ve bereket için tahıl ürünlerinin yer alması; nazarın, kötülüklerin gitmesi için cam, tahta, çömlek gibi eşyâların kırılması örnekler, bu ritlerin aslî amaçlarını yansıtmaktadır. "Ritüellerin, bâzen kaynaktaki fonksiyonları, bâzen uygulama yöntemleri ve mekânları, aslî şeklinden farklılık gösterir"

(Günay 1995: 2). Günümüzde fonksiyon değişikliğine uğrayarak, bolluk bereket, âile sıcaklığı ve huzuru gibi görevler yüklenen bu uygulamalar, evlenme olayının hemen her safhasında kullanılmaktadır.

Gösterme ritleri olan, kız ve erkek arasında sözün kesildiğini sembolize eden çevrenin oğlan tarafına verilmesi, iki gencin birleşmesini topluma ilân etme ve insanların şâhitliğinde kabul edildiğini gösteren nişan, düğün, genç kızlıktan kadınlığa geçiş sembolü olarak kızın saçına kâkül kesilmesi, görücülüğe giden kadınların kıyâfetlerini ters giymeleri; **sakinma ritleri** olan gelinin yüzüne duvak örtülmesi; **korunma ritleri** olan (bu ritleri a. şeker, para, kuruyemiş gibi gidâ maddeleri sunarak, kurban keserek ruhların onlarla yetinmesini sağlama, b. gürültü çıkararak, c. ateş yakarak ruhları korkutma ve yeni evlilere zarar vermesini önleme üzere üç grupta ele alabiliriz) saçı saçılması, gelinin oğlan evinde ekmelele karşılaşılması, ekmeğin kolunun altına verilmesi, başında ufalanması; evlilik töreninin tamamlanıp bâkireliğin tescillenmesinin işâreti olarak silâh atılması, gelin adayının silâhla karşılaşılması, dâmâdın gerdeğe sokulması esnâsında, sırtına yumruk atılması, davul ve zurnanın düğünün vazgeçilmez unsurları olması, nazara iyi geldiğine inanılan 'üzellik' otuyla 'alazlama' yapılması, gelinin ocak etrafında gezdirilmesi, çeşitli vesilelerle mum taşınması ve yakılması, gelinin altında bıçak bulunan yastığa oturtulması; **dinî (koruyucu) ritler** olan, her fırsatta duâ okunması gelin ve dâmâdın câmi veya türbe gibi kutsal mevkîlerde gezdirilmesi, gelinin eline Kur'ân-ı Kerim verilmesi veya Kur'ân-ı Kerim'ten geçirilmesi; **saadet ritleri** olan

tatlı, şeker, şerbet gönderme, ayna taşıma ve aynaya bakma; **birleştirme ritleri** olan gerdek gecesinde gelin dâmâdın ellerinin üst üste konulması, yüzük takılması, her fırsatta ziyâfet düzenlenmesi, gelen misâfirlere yemek verilmesi; **zürriyet ritleri** olan gelin arabadan inmeden veya gerdeğe girmeden kucağına erkek çocuk verilmesi, gelin atının terkişine küçük çocuk bindirilmesi; **bereket ritleri** olan saç saçılması -aynı zamanda korunma ritidir-, gelinin oğlan evinde ekmekle karşılaşılması, ekmeğin kolunun altına verilmesi, başında ufalanması; **eğlence ritleri** olan müzik, oyun ve dansın düğünün ayrılmaz bir parçası olması; **temizlik ritleri** olan, gelinin gerdekten önce hamamda yıkanması, gelinin çeşmeye götürülmesi veya oğlan evine girmeden bir testi suyu devirmesi; **üzüntü ritleri** olan gelin kızın beline kemer bağlarken ya da kına yakılırken ağlanması, gelini alabilme gâyesiyle, oğlan tarafının kızın yakınlarını bahşişle râzı etmesi şeklindeki pratiklerin tamamı, insanların evlenme olayı ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifâde eden uygulamalardır.

Nicelik olarak çok fazla olan ritler, aslında birkaç ortak amaca hizmet eder: **Zürriyet ritleri**, gelinin doğurgan olması; özellikle de yeni kurulan âilenin soy sürmesi gâyesiyle erkek çocuk sâhibi olması; **bereket bolluk ritleri**, baht zenginliği, âilenin gelirinin artması; **birleştirme ritleri**, insanları bir araya getirerek berâberliği paylaşma; **gösterme ritleri**, toplum tarafından görerek onaylanma, evliliğin geçerli kabul edilmesinin önemini; **temizlik ritleri**, maddî mânevî temizlenmeyi amaçlama; **korunma ritleri**, kötü ruhlardan ve niyetlerden sakınmak için uygulanan pratiklerdir.

Evlenme geleneğinde uygulanan ritlerin hepsinin ortak amacı, evlenenlere, dolayısıyla yeni kurulan âileye sadet, bolluk, bereket, refah getirmek; soyun sürmesini sağlamak; aynı zamanda, her türlü olumsuzluk ve kötülüklerden korumaktır. Türk evlenme geleneğinde, İslâmiyet öncesi ile İslâmî dönemde kullarılan uygulamalar arasındaki benzerlik ya da örtüşme, 'toplumsal idealler' açısından paralellik içinde olduğunu göstermektedir. İnanç sistemindeki değişim esnâsında, târihî gelişimini sürdüren Türk âile modelinde, bu ilerlemenin izlerini görmek mümkündür. Nitekim, Eski Türklerde rastladığımız evlilik seromonileri, âile yapısıyla alâkalı gelenek ve görenekler, İslâmiyetle uyum sağlanarak niteliklerini korumuştur. Bu oluşumda eski Türk kodlarının etkinliği önemli bir rol oynamıştır. *Divanü Lüğati't-Türk*'te "**İl bırakılır, töre bırakılmaz.**" sözü, bu değişim sürecinin önemli bir kuralı olarak benimsenmiştir. İslâmî dönemin getirdiği yeni şartların "Türk töresi'yle benzerlikler taşıması, kültürel bütünlüğün sağlanmasında aslı unsur fonksiyonunu üstlenmiştir. Zaman ve mekâna göre, insanların hayat şartları, yaşama biçimleri, istekleri, düşünceleri değişse de, insanoğlu, 'gelenek' olarak isimlendirilen ortak kabul, düşünce ve anlayış sistemleri ile geleneklerin toplumdaki uygulamaları olan ritüellere, her zaman ihtiyaç duyacaktır. Millet olma şuurunun aslı unsuru olan kültürel değerlerle mânevî bütünlüğü sağlama amacı taşıyan iletişim, geleneksel iletişim yöntemlerini yaşatırken, mânevî değerleriyle bir bütün olan insanoğlu varolduğu müddetçe, çağdaş iletişim yöntemlerinde geleneğin izlerini sürdürmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

* Bu yazı, 22-27 Ağustos 1999 tarihleri arasında Prag'da düzenlenen 42. Uluslararası Altaistik Kongresi'nde (PIAC) bildiri olarak sunulmuştur.

¹Bu sınıflama, Saussure ve Peirce'nin gösterge kategorilerinden (Fiske 1996: 70) hareketle yapılmış yeni bir tasnif denemesidir.

ASLAN, MEHMET, "Osmanlı Saray Düğünlerinde Yağma Geleneği", *Millî Folklor*, c. 2, y. 3, s. 10, Yaz 1991.

ATALAY, BESİM, *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.

BAÇ, YAŞAR, *Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi KÜLTÜR DİN TANRI*, Çivi Yazıları, İstanbul, 1997.

CERECİ, SEDAT, *İletişiverelim*, Şule Yayınları: 43, İletişim Dizisi: 6, İstanbul, 1997.

ÇAY, ABDULHALÛK, "Ertuğrul Gâzi, Karakeçililer ve Söğüt Bayramı", *III. Osmanlı Sempozyumu* (Söğüt-1988), Ertuğrul Gâzi'yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları: 4, Ankara, 1989.

EBERHARD, W., *Çin'in Şimal Komşuları*, Ankara, 1942.

EKİNCİKLİ, MUSTAFA, *Türk Ortodoksları*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.

ERDENTUĞ, NERMİN, "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri I.", *Antropoloji*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları 1, s. 4, s. 27-58, Ankara, 1969.

ERÖZ, MEHMET, *Doğu Anadolu Hakkında Sosyo Kültürel Bir Araştırma*, Baylan Matbaası, Ankara, 1973.

FISKE, John, *İletişim Çalışmalarına Giriş* (Çev: Süleyman İrvan), Ark Yayınevi, Ankara, 1996.

GÜNAY, UMay, "Folklor Nedir?", *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara, 1987.

—————, "Ritüeller ve Hidrellez", *Millî Kültür*, s.72, Mayıs 1990.

İNAN, ABDÜLKADİR, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.

—————, *Makâleler ve*

İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Yayınları: VII.Dizi, sayı: 51a, Ankara, 1987.

İNCEOĞLU, Metin, *Tutum Algı İletişim*, V Yayınları, Ankara, 1993.

KALAFAT, YAŞAR, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

KÖPRÜLÜ, M. FUAT, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.

MUTLU, EROL, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.

ÖGEL, BAHADDİN, *Türk Mitolojisi I, II*, Devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

ÖĞÜT EKER, GÜLİN, *Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğünü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 1998 (basılmamış).

SÜMER, FARUK, "Kayı Boyu ve Karakeçililer", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, s. 34, 1989.

TEKİN, TALAT, *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

TURAN, OSMAN, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul, 1978.

—————, *Tarihin Akışı İçinde Din ve Medeniyet*, İstanbul, 1980.

TURAN, ŞERAFETTİN, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994.

TÜFEKÇİOĞLU, Hayati, *İletişim Sosyolojisine Başlangıç*, Der Yayınevi, İstanbul, 1997.

TÜMER, GÜNAY-ABDURRAHMAN KÜÇÜK, *Dinler Tarihi*, III. baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

ÜLKÜTAŞIR, Mehmet Şakir, "Karakeçililerin Tarih ve Etnografyasına Dair Notlar", *Türk Yurdu*, s.251, Aralık 1955, sy. 453-457.

WESTERMARK, Cin, İstanbul, 1938.

YILDIRIM, DURSUN, "Köktürk Çağında Tanrı mı Tanrılar mı Vardı?", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, II. cilt -Halk Edebiyatı-, Ankara, 1992.

YUMLU, KONCA, *Kitle İletişim Araştırmaları*, Neşa Yayınları, İzmir, 1990.